

“HINDU MA’BUDASI DURGA GENEZISI MASALASIGA DOIR”

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7398520>

Giyazova Bernora Mansurovna

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
“Sharq tillari kafedrası” o’qituvchisi

ANNOTASIYA

Ushbu maqolaning maqsadi hind mifologiyasida va hinduizm dinida katta o’ringa ega bo’lgan ma’buda Durga genezisi masalasiga oid asosiy ma’lumotlarni yoritib berishga bag’ishlangan.

Tayanch so’z va iboralar: *Durga, Devi, Parvati, genezis, ma’buda, sanskrit so’zlar, afsona, hind madaniyati.*

АННОТАЦИЯ

Цель этой статьи изучить происхождение богини Дурги, занимающей важное место в индийской мифологии и индуизме.

Ключевые слова: *Дурга, Деви, Парвати, генезис, богиня, санскритские слова, миф, индийская культура.*

ABSTRACT

The purpose of this article is to study the origin of the goddess Durga, who plays an important role in Indian mythology and Hinduism.

Keywords: *Durga, Devi, Parvati, genesis, goddess, Sanskrit words, myth, Indian culture.*

Qadimgi hind mifologiyasida eng mashhur ma’budalardan biri bu Durga ma’budasidir (दुर्गा देवी). Durgasozining ma’nosi sanskrit (संस्कृत) tilidan olingan bo’lib, “erishib bo’lmaydigan” yoki “engib bo’lmaydigan” degan ma’noni anglatadi. Durga ma’budasi hind mifologiyasida Shiva (शिव) ma’budining rafiqasi hisoblanadi.¹ Boshqa manbalarda ham shu ma’lumotlar berilgan.²

Monyer Monyer-Uilyamsning fikricha, Durga *dur* (qiyin) va *gam* (o’tish) ildizlaridan olingan.³ Alen Danielouning takidlashicha, Durga (दुर्गा) “mag’lubiyatdan tashqari” degan ma’noni anglatadi.⁴

¹ Мифы народов мира. Энциклопедия. (В 2 томах). Гл. ред. С.А.Токарев. М.: 1982. - т. 1. А-К. - С. 409.

² О.Н. Шоматов “Қадимги ҳинд маданиятига оид сўзлар луғати”. Т., 2005. - С. 28.

³ Monier Monier-Williams. A Sanskrit-English dictionary, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages. Oxford University Press, 1960. - P. 487.

Ma’budaning genezisi bilan bog’liq ma’lumotlarni to’plash, ular bilan tanishish jarayonida tadqiqotchilarning fikriga ko’ra Durga ma’budasiga sig’inish dastlab oriy bo’lmagan Shabars (शाबर्स), Barbars (बरबर्स) va Pulinda (पुलिंडा) qabilalariga xos bo’lib, Durga ularning ma’budasi hisoblangan.⁵ Internet manbalarda ham shu ma’lumotlar berilgan.⁶

Umuman olganda Durga so’zi va unga tegishli atamalar Veda (वेद) adabiyotlarida, masalan, “Rigveda”da (ऋग्वेद) 4.28, 5.34, 8.27, 8.47, 8.93 va 10.127, “Atharvaveda”ning (अथर्ववेद) 10.1 va 12.4 bo’limlarida uchraydi. Durga ismli ma’buda “Tayttriya Aranyaka”ning (तैत्तरीय आरण्यक) 10.1.7 bo’limida uchraydi.⁷ Durga (दुर्गा) o’xshash tasvirlarning dalillari, ehtimol, Hind vodiysi sivilizatsiyasiga (सिंधु घाटी सभ्यता) to’g’ri keladi.⁸ Asko Parpolaning so’zlariga ko’ra, Kalibangandagi (कालीबंगा) silindrsimon muhrda “yo’lbars bilan bog’liq bo’lgan Durgaga (दुर्गा) o’xshash urush ma’budasi” tasvirlangan.⁹

Devi (देवी) yoki Parvatining (पार्वती) timsolidan biriga aylangan Durga, Shivaning shakti – ya’ni uning ijodiy energiyasining namoyon bo’lishi sifatida gavdalanadi. Afsonalarda Durga (दुर्गा) ma’budlar himoyachisi va jinlar bilan murosasiz urush olib boradigan, dunyo tartibini himoya qiladigan jangchi ma’buda sifatida tasvirlanadi.¹⁰ Boshqa manbalarda ham shu ma’lumotlar aks etgan.¹¹

Uning asosiy qahramonliklaridan biri bu ma’budlarni osmondan erga haydab yuborgan iblis Mahishaning (महिषः असुर) yo’q qilinishidir. Na erkak, na hayvon mag’lub eta olmagan Mahishani Durga ma’budasi shiddatli jangda mag’lub etadi.¹²

Durga (दुर्गा) odatda o’n qo’llik, sher yoki yo’lbars ustida o’tirgan ayol sifatida namoyon bo’ladi. Ba’zida esa u to’rt, olti, sakkiz va ko’pincha o’nta qo’lli ko’rinishda tasvirlanadi. U turli xil ma’budlarning qurollari va hususiyatlari bilan

⁴ A. Daniélou. The Myths and Gods of India: The Classic Work on Hindu Polytheism from the Princeton Bollingen Series. Inner Traditions / Bear & Co., 1991. P. - 21.

⁵ О.П. Валянская «Женщина в мифах и легендах» Энциклопедический словарь. Т., 1992. - С. 105-106.

⁶ <https://indianochka.ru/india/religion/boginya-durga.html>

⁷ Monier Monier-Williams. A Sanskrit-English dictionary, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages. Oxford University Press, 1960. - P. 487.

⁸ V. Thapar. Land of the Tiger: A Natural History of the Indian Subcontinent. 1998. P. - 15.

⁹ A. Hiltebeitel. The Cult of Draupadi, Volume 2: On Hindu Ritual and the Goddess. University of Chicago Press. 1991. P. - 386.

¹⁰ Мифы народов мира. Энциклопедия. (В 2 томах). Гл. ред. С.А.Токарев. М.: 1982. - т. 1. А-К. - С. 410.

¹¹ О.П. Валянская «Женщина в мифах и легендах» Энциклопедический словарь. Т., 1992. - С. 105-106.

¹² Мифы народов мира. Энциклопедия. (В 2 томах). Гл. ред. С.А.Токарев. М.: 1982. - т. 1. А-К. - С. 411.

tasvirlangan. Ular Shivaning uch nayzali quroli (शिव), Vishnu charhi (विष्णु), Vayu kamoni (वायु), Agni nayzasi (अग्नि), Indraning vajrasi (इंद्र), Varunaning halqasi (वरुण).¹³ Hindistonning 10 rupiylik davlat tangasida bu sakkiz qurolli engilmas ma'buda yo'lbarsda otirgan holda tasvirlangan.¹⁴

Boshqa bir manbaga ko'ra Durga (दुर्गा) ma'budasi Shivaning (शिव) rafiqalaridan biri Parvati timsoli sifatida hind ma'budlar panteoniga kiritilgan.¹⁵ Kinsleyning “Hindu Goddesses : Visions of the Divine Feminine in the Hindu Religious Tradition” asarida Parvati ma'budasi Shivaning sobiq rafiqasi Sati (सती) ma'budasining reinkarnatsiyasidir deyilgan.¹⁶ Parvati (पार्वती) - so'zi sanskrit tilida “tog'li” degan ma'noni bildiradi. Parvati ma'budasi hinduizm dinida Shiva ma'budning rafiqasi sanalib, tog'lar shohi Himavataning (हिमवत) (Ximalay) uch qizidan biri sanaladi. Shiva (शिव) va Parvati (पार्वती) bitta mavjudotning o'zaro bir-birini to'ldiruvchi jihatlar sifatida qaraladi, ya'ni Shiva - sof ongni, Parvati esa uning qudratini “shakti” (शक्ति) o'zida mujassam etgan.¹⁷ Internet ma'lumotlaridan olingan manbaga ko'ra hinduizm dinida Parvati (पार्वती) ma'budasining ijobiy va salbiy shakllari mavjud bo'lib uni turli xil nomlar bilan ham atay boshladilar. Bulardan: Devi (देवी) – ko'pincha buyuk ma'buda – Maxadevi (महादेवी) deb nomlanadi; उमा – “yorqin”; गौरी – “oq” yoki “porlayotgan”; त्रिपुरसुन्दरी – “uch olamning ulug'vorligi”; भवानी – “jonlantiruvchi”; जगन्नाथ – “Dunyoning onasi”. Uning salbiy, qo'rquinchli tajassumlari; दुर्गा – “muqarrar”; काली – “qora”; चंडी – “shafqatsiz”; भैरवी – “daxshatli”.¹⁸

Ko'pincha, Parvati (पार्वती) ma'budasi, buyuk ma'buda Devining (देवी) timsoli yoki Shakti (शक्ति) ayol qudrati sifatida tushuniladi. Parvati ma'budasi asosan ayol go'zalligi, turmush o'rtog'iga sodiqlik va oilaviy baxtning ramzi sifatida xurmatga sazovor ma'buda sanaladi. U Skanda (स्कंद) va Ganeshaning (गणेश) onasidir.¹⁹

Devi (देवी) ma'budasi esa – Mahadevi (महादेवी) “buyuk ma'buda” deb atalmish Himavatning (हिमवत) qizi va Shiva (शिव) ma'budining rafiqasi.

¹³ O'sha asar, o'sha bet.

¹⁴ <https://indianochka.ru/india/religion/boginya-durga.html>

¹⁵ <http://www.indiamyth.ru/world.php>

¹⁶ D. Kinsley Hindu Goddesses: Visions of the Divine Feminine in the Hindu Religious Tradition. Berkeley, University of California Press, 1988. - P. 35.

¹⁷ П - Пертурбационная функция. - М.: Большая российская энциклопедия, 2014. - С. 319-320.

¹⁸ <http://www.indiamyth.ru/world.php>

¹⁹ П - Пертурбационная функция. - М.: Большая российская энциклопедия, 2014. - С. 319-320.

“Mahabharata”da (महाभारत) turli nomlar bilan atalib, asosan o’zligini “Purana”larda va so’nggi asarlarda topadi. Shivaning (शिव) ayollik qudrati tajassumi sifatida nomi Shakti (शक्ति) bo’lib, shu qiyofada ikki tabiatdan iborat bo’ladi: bittasi-muloyim, ikkinchisi – qahrli. Shu ikkinchi qiyofada unga alohida sig’iniladi. Uning turli qiyofalari va vazifalariga ko’ra nomlari ham turlicha. Masalan, muloyim qiyofada Uma (उमा) “nur”, Gauri (गौरी) “sariq yoki marvarid”, Parvati (पार्वती) “tog’li”, qahrli qiyofada esa Durga (दुर्गा) “etib bo’lmaydigan”, Kali (काली) va Shyama (श्याम) “qora”. Shu qiyofada u o’n qo’lli va har bir qo’lida alohida qurol ushlagan ayol ko’rinishida tasvirlanadi. Xususan, Durga (दुर्गा) qiyofasida u chiroyli sariq yuzli ayol bo’lib, qahrli va qo’rqinchli vajohatdagi sherni mingan holatda bo’ladi. Kali (काली) qiyofasida esa qora tanli, jirkanch, dahshatli ko’rinishga ega.²⁰

Durga butun Hindiston (भारत), Bangladesh (बांग्लादेश) va Nepalda (नेपाल), xususan, G’arbiy Bengaliya (पश्चिम बंगाल), Orissa (ओड़िशा), Jharkand (झारखंड), Assam (असम) va Bihar (बिहार) kabi shtatlarda sezilarli izdoshlarga ega mashhur ma’buda. Durga (दुर्गा) ma’budasi sharafiga bahor va kuzgi hosildan keyin, ayniqsa Durga Puja (दुर्गा पूजा) va Navratri (नवरात्रि) festivallari nishonlanadi.^{21 22} Bangladeshda to’rt kunlik Sharadiya Durga Puja (शारदीय दुर्गा पूजा) hindular uchun eng muhim diniy bayram bo’lib, butun mamlakat bo’ylab Vijayadashami (विजयादशमी) milliy bayram sifatida nishonlanadi. Shri-Lankada (श्री लंका) Vishnu (विष्णु) ikonografik timsoliga ega bo’lgan Vaishnavi (वैष्णवी) ko’rinishidagi Durga (दुर्गा) nishonlanadi. Bu an’ana Shri-Lanka diasporasi tomonidan davom ettirilgan.²³

Ona ma’buda sifatida Durga (दुर्गा) Hindiston mustaqillik harakati paytida Bankim Chandra Chatterji (बंकिम चंद्र चटर्जी) tomonidan yozilgan “Vande Mataram” (वन्दे मातरम्) qo’shig’ining ilhomidir, keyinchalik bu qoshiq Hindistonning rasmiy milliy qo’shig’iga aylandi.²⁴ Durga pop-madaniyat va “Jai Santoshi Maa” (जय संतोषी माँ) kabi bollywoodning (बॉलीवुड) blokbuster filmlarida ishtirok etadi. Hindiston armiyasi “Durga Mata ki Jai!” va “Kaali Mata ki Jai!” kabi iboralarni ishlatadi.

²⁰ О.Н. Шоматов “Қадимги ҳинд маданиятига оид сўзлар луғати”. Т., 2005. - С. 27.

²¹ James G. Lochtefeld. [Encyclopedia of Hinduism: A-M.](#), 2002. - P. 208.

²² C.Jones; James D. Ryan. Encyclopedia of Hinduism, 2006. - PP. 139-140, 308-309.,

https://en.wikipedia.org/wiki/Durga#cite_note-FOOTNOTEJames_G_Lochtefeld2002208-21

²³ J.P. Waghorne. Diaspora of the Gods: Modern Hindu Temples in an Urban Middle-Class World. Oxford University Press. 2004. Pp. - 222-224.

²⁴ S. Ramaswamy. The Goddess and the Nation: Mapping Mother India. Duke University Press. 2009. Pp. - 106-108.

Yaxshilik va adolat uchun kurash olib boradigan har qanday ayolda Durga ruhi borligi aytiladi.

Hozirgi kunda dunyo miqyosida insoniyat madaniyati o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Shu nuqtai nazardan hinduizm mazhabining tub mohiyati va e'tiqod ob'ektlarini o'rganish turli hil din vakillari o'rtasida o'zaro bag'rikenglik hususiyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Hinduizm mazhabining tarixi uzoq qadimiy bo'lganligi sababli u bilan bog'liq masalalarni o'rganish jarayonida ushbu mamlakat aholisining tarixi, mifologiyasi, ma'naviy qadriyatlari, san'ati kabi sohalarda chuqur ilmga ega bo'lishga hizmat qiladi.

So'nggi xulosa sifatida shuni aytish kerakki Durga ma'budasi qanchalik qadimiyligiga qaramasdan hindularning hozirgi kun xayotida ham o'z o'rnini, mohiyatini yo'qotmagan. Durga Shivaning rafiqasi va dunyo tartibini himoya qiluvchi, yaxshilik va adolat uchun kurash olib boradigan jangchi ma'buda sifatida, hind halqi qalbidan joy olgan.

REFERENCES

1. Шоматов О.Н. «Қадимги ҳинд маданиятига оид сўзлар луғати». Т., 2005.
2. Жалилова Ш.Е. “Қадимги ҳинд маданияти хрестоматияси”. Т., “Mumtoz So'z”, 2018.
3. Мифы народов мира. Энциклопедия. (В 2 томах). Гл. ред. С.А. Токарев. М.: 1982.
4. Валянская О.П. Женщина в Мифах и легендах. Энциклопедический словарь. Т., 1992.
5. П-Пертурбационная функция. М.: Большая российская энциклопедия, 2014.
6. James G. Lochtefeld. Encyclopedia of Hinduism: A-M., 2002.
7. Constance Jones; James D. Ryan. Encyclopedia of Hinduism, 2006.
8. Waghorne J.P. Diaspora of the Gods: Modern Hindu Temples in an Urban Middle-Class World. Oxford University Press. 2004.
9. Ramaswamy S. The Goddess and the Nation: Mapping Mother India. Duke University Press. 2009.
10. Monier Monier-Williams. A Sanskrit-English dictionary, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages. Oxford University Press, 1960.

11. Daniélou A. The Myths and Gods of India: The Classic Work on Hindu Polytheism from the Princeton Bollingen Series. Inner Traditions / Bear & Co., 1991.
12. Thapar V. Land of the Tiger: A Natural History of the Indian Subcontinent. 1998.
13. Kinsley D. Hindu Goddesses: Visions of the Divine Feminine in the Hindu Religious Tradition. Berkeley, University of California Press, 1988.
14. https://en.wikipedia.org/wiki/Durga#cite_note-FOOTNOTEJames
15. <https://indianochka.ru/india/religion/boginya-durga.html>
16. <http://www.indiamyth.ru/world.php>